

**REPUBLIKA CRNA GORA
MINISTARSTVO PROSVJETE I NAUKE**

ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

predmetni program

GEOGRAFIJA

I i II razred opšte gimnazije

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA**GEOGRAFIJA****NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA****GEOGRAFIJA****2. ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA****a) Položaj, priroda i namjena predmetnog programa**

Geografija predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka jer je njen predmet proučavanje odnosa čovjeka i prirode, tj. istraživanje odnosa prirodno-geografskih i društveno-geografskih elemenata u prostoru.

Geografsko znanje je potrebno mladom čovjeku da bi razumio događaje u savremenom svijetu.

Tehnološki razvoj, informatička revolucija, te proces globalizacije utiču na život ljudi u različitim djelovima Svijeta, iako, s jedne strane ljudi postaju sve sličniji (odijevanje, način ishrane i sl.) istovremeno, zahvaljujući sve većoj dostupnosti informacija, bivamo sve svjesniji razlika među nama, među civilizacijama i kulturama. Te razlike su pravo bogatstvo ali mogu biti i izvor sukoba. Ako nam je cilj izbjegavanje sukoba i očuvanje kulturne raznolikosti, neophodno nam je znanje o Svijetu u kome živimo. Upravo u tome je značaj geografije, jer ona nije puko poznavanje položaja neke države na karti, već podrazumijeva odnos čovjeka i prostora, te poznavanje okoline, društva, istorije, kulture i religije.

Danas je čovjek ključni činilac transformacije Svijeta, ali je on još uvijek samo jedan element složenog sistema koji nazivamo Zemlja. Savremena geografija je nauka koja prostor istražuje upravo kao sistem: upoznaje elemente (npr. reljef, klimu, stanovništvo, grad) ali je naglasak na razumijevanju interakcija (odnosa) među tim elementima i procesima koji iz njih slijede. Primjena geografskih informacijskih sistema danas je prisutna u gotovo svim područjima ljudske djelatnosti.

Geografija počinje pitanjima Gdje ..., Kada ..., Kako ...? Ali možda je važnije pitanje koje slijedi: Zašto? To su pitanja koja učenike/ce podstiču na razmišljanje. To je početak učenja i izvor znanja. Ali geografija se ne zaustavlja na tim pitanjima: gdje je nešto i zašto je to tamo, nego pokušava određene pojave uporediti sa sličnim pojavama u drugom prostoru. Zatim pokušava utvrditi posljedice, kao i predvidjeti šta će se desiti u budućnosti sa određenom pojavom ili prostorom.

Ova pitanja podstiču radoznalost učenika/ca i zanimanje za Svijet u kome živimo, ali razvijaju i intelektualne sposobnosti, posebno uočavanja uzročno-posljedičnih veza.

Kroz nastavu geografije učenici/ce će razumjeti povezanost koja postoji na Zemlji, složenost prirodnih i društvenih sistema, te njihovu neodvojivost.

Geografija je obavezan predmet u prvom i drugom razredu gimnazije. U prvom razredu učenici/ce će izučavati opštu fizičku geografiju, a u drugom razredu nacionalnu geografiju i osnove geografije Svijeta. Sadržaji iz fizičke geografije predstavljaju osnove geografskog znanja. Kroz nastavu nacionalne geografije učenici/ce razvijaju pozitivna osjećanja prema domovini, osjećaj pripadnosti narodu i državi, te odgovornost prema prirodi i društvenim dobrima i aktivnostima. Učenici/ce koji/e geografiju izaberu za izborni predmet izučavaće detaljnije geografiju Svijeta, a u drugom razredu date su samo osnove, kao nezaobilazan sadržaj opšteg obrazovanja.

b) Broj časova po godinama obrazovanja

Geografija se u gimnaziji izučava u I i II razredu sa godišnjim fondom od 140 časova.

U I razredu geografija je zastupljena sa godišnjim fondom od 70 časova, a nedjeljnim sa 2 časa (2 časa sedmično x 30 sedmica = 60 časova + 10 časova za dio programa koji je namijenjen planiranju škole i lokalne zajednice).

U II razredu geografija je takođe zastupljena sa godišnjim fondom od 70 časova, a nedjeljnim 2 časa (2 časa sedmično x 30 sedmica = 60 časova + 10 časova za dio programa koji je namijenjen planiranju škole i lokalne zajednice).

Program je planiran za 30 sedmica dok je 5 sedmica namijenjeno planiranju programa škole odnosno lokalne zajednice koji može poslužiti za produblivanje sadržaja iz obaveznog dijela programa ili uvođenja nekih novih sadržaja po potrebi lokalne zajednice i škole.

I RAZRED

Red. broj	TEMA	Orijentacioni broj časova
1.	Uvod u fizičku geografiju	2
2.	Planeta Zemlja u Kosmosu	8
3.	Kartografija	6
4.	Grada Zemlje i geološki razvoj zemljine kore	4
5.	Litosfera	10
6.	Pedosfera	2
7.	Atmosfera	9
8.	Hidrosfera	9
9.	Biosfera	6
10.	Prirodna sredina i čovjek	4
UKUPNO		60

II RAZRED

Red. broj	TEMA	Orijentacioni broj časova
1.	Srbija i Crna Gora, geografska obilježja državne zajednice	2
2.	Crna Gora, veličina, položaj, granice i državno uređenje	2
3.	Crna Gora, prirodne karakteristike	16
4.	Crna Gora, društvene karakteristike	12
5.	Srbija, položaj, veličina, granice i državno uređenje	2
6.	Srbija, prirodne karakteristike	7
7.	Srbija, društvene karakteristike	6
8.	Osnovne geografije Svijeta	14
UKUPNO		60

3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Cilj učenja geografije je da učenici/ce:

- steknu opšte obrazovanje neophodno svakom čovjeku, o postanku Svijeta, sastavu i osobinama Svemira;
- usvoje nova i prošire stečena znanja o prirodno-geografskim i društveno-geografskim procesima i pojavama na lokalnoj, regionalnoj i planetarnoj ravni i njihovom međusobnom uticaju;
- shvate ulogu i značaj geografije u sistemu nauka, kao i odnos geografije i srodnih nauka;
- razumiju najvažnije geografske pojave i procese kroz njihove karakteristične primjere i uzročno-posljedične veze;
- upoznaju aktuelne i kompleksne događaje savremenog Svijeta;
- razumiju strukture i procese različitih regiona u okviru globalnog sistema;
- razumiju geografske uzroke za kulturni, državni, civilizacijski i politički raspored Svijeta;
- upoznaju geografske osobenosti svoje domovine i razvijaju pozitivna osjećanja i odgovoran odnos prema njenim prirodnim i kulturnim vrijednostima (formiraju stav kako živjeti u njoj i kako je unapređivati);
- se vaspitavaju u duhu tolerancije i poštovanja drugih ljudi bez obzira na civilizacijske i kulturne različitosti;
- razvijaju odgovoran odnos prema sebi, drugim ljudima i okruženju (shvate da sve što činimo ima uticaja na druge ljude i našu zajedničku planetu Zemlju);
- se osposobe za samostalno učenje i pronalaženje informacija;
- se osposobe da samostalno koriste metode i tehnike u istraživanju određenog problema;
- se osposobe da koriste geografsku kartu i atlas na papiru, Internetu ili CD-ROM-u;
- razvijaju logičko mišljenje i sposobnost uočavanja uzročno posljedičnih veza;
- razvijaju stavove o preventivi, zaštiti i unapređenju životne sredine.

PROGRAMSKI SADRŽAJ GEOGRAFIJE ZA GIMNAZIJU

Sadržaji su podijeljeni na obavezne sadržaje i izborni program

Obavezni sadržaji su:

I Razred

1. Uvod u fizičku geografiju
2. Planeta Zemlja u Kosmosu
3. Kartografija
4. Građa Zemlje i geološki razvoj zemljine kore

5. Litosfera
6. Pedosfera
7. Atmosfera
8. Hidrosfera
9. Biosfera
10. Prirodna sredina i čovjek

II Razred

1. Državna zajednica Srbija i Crna Gora, položaj, veličina, granice, državno uređenje
2. Crna Gora, prirodne i društvene-ekonomske karakteristike
3. Srbija, prirodne i društveno-ekonomske karakteristike
4. Osnove geografije Svijeta

Programski sadržaji izbornih oblasti iz geografije biće definisani nakon iskazanih potreba i želja škola i učenika/ca.

4. SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

I razred – obavezni sadržaji

Tema: Uvod u fizičku geografiju

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca treba da: - zna i razumije predmet, podjelu i značaj fizičke geografije i njeno mjesto u sistemu nauka.	Učenici/ce: - ponavljaju i koriste prethodno stečena znanja i na konkretnom primjeru objašnjavaju predmet proučavanja, podjelu i značaj fizičke geografije.	Geosfere	Prirodne nauke: predmet proučavanja biologije, fizike, hemije. Geografija: osnovna škola.

Didaktičke preporuke:

Prilikom realizacije programa nastavnik/ca treba da sagleda nivo znanja iz fizičke geografije sa kojim učenici/ce dolaze iz osnovne škole, kako bi svoj nastavni rad prilagodio/la tome.

Nastavnik/ca treba da upućuje učenike/ce na povezivanje prethodnih i novostečenih znanja, upućuje učenike/ce na različite izvore informacija.

Tema: Planeta Zemlja u Kosmosu

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna oblik i dimenzije Zemlje, - razumije položaj Zemlje u Sunčevom sistemu i Kosmosu, - može objasniti pojmove svjetlosna godina, galaksija, gravitacija, mliječni put, - analizira hipoteze o postanku Zemlje i Sunčevog sistema, - razumije posljedice Zemljinog oblika nagnutosti ose i kretanja, - analizira računanje vremena, - zna o Mjesecu kao zemljinom satelitu i o putu na Mjesec, - razlikuje prirodne i vještačke satellite, - razumije nastanak pomračenja nebeskih tijela. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći prethodna znanja, zbirku opštih fizičkih karata, film, objašnjavaju Kosmos Sunčev sistem, položaj Zemlje u njima, - izrađuju crteže Sunčevog sistema, rade na modelima, posmatraju filmove i satelitske snimke i komentarišu ih, sakupljaju podatke o najsavremenijim tehnikama i putu u Kosmos, - diskutuju o teorijama postanka Kosmosa i Zemlje, - na osnovu modela i crteža obrazlažu zemljina kretanja i uzročno posljedične veze, - čitaju tekstove i diskutuju o računanju vremena, - na karti časovnih zona upoređuju vrijeme u odabranim mjestima, - na osnovu ličnog iskustva, objašnjavaju i crtaju mjesečeve mijene, - na osnovu filmova i podataka sa Interneta razgovaraju i diskutuju o satelitima koji se šalju sa Zemlje a posebno o onima koji šalju tv signale, - putem crteža objašnjavaju fenomene pomračenja. 	<p>Kosmos; kosmička tijela; hipoteze o postanku Kosmosa i Zemlje; Elipsoid – Geoid; rotacija i posljedice; revolucija i posljedice; Mjesec, mjesečeve mijene; pomračenje Sunca i Mjeseca.</p>	<p>Fizika: jedinice mjere, Njutnov zakon gravitacije, kružno kretanje.</p> <p>Biologija: postanak života na Zemlji.</p> <p>Istorija: različiti načini računanja vremena.</p> <p>Fizika: prostiranje talasa.</p>

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/ca treba da upozna učenike/ce sa položajem Zemlje u Sunčevom sistemu, savremenim hipotezama o postanku Zemlje i Sunčevog sistema, posljedicama zemljinih kretanja, Mjesecu, pojavi pomračenja nebeskih tijela, računanju vremena.

Nastavnik/ca treba da izbjegava ponavljanje usvojenih sadržaja iz osnovne škole i insistira na povezivanju stečenih znanja i iskustava sa novim sadržajima.

Po mogućnosti planira posmatranje astronomske opservatorije.

Tema: Kartografija

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca treba da: <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje metode prikazivanja Zemljine površine (karta, globus, modeli ...), - zna pojam geografske karte, svojstva i elemente, - zna predstavljanje geografskih sadržaja na karti, - razumije primjenu avionskih i satelitskih snimaka u kartografiji, - razlikuje geografske karte po sadržaju i razmjeru, - razlikuje grafička sredstva kartografskog izražavanja na tematskim kartama, - zna da se orijentiše na terenu uz pomoć karte i drugih načina. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - mobiliju prethodna znanja na osnovu kojih daju primjere o načinima prikazivanja Zemljine površine, - koristeći kartu objašnjavaju njene elemente i sadržaje, - posmatraju avionske i satelitske snimke terena i upoređuju ih sa odgovarajućim kartama, - u geografskom atlasu pronalaze karte različitog sadržaja i razmjera, - na nijemoj karti unose pojedine grafičke elemente, - orijentišu se u prirodi uz pomoć karte i drugih načina. 	Geografski koordinatni sistem; geografska širina; geografska dužina.	Geografija: osnovna škola.
			Matematika: koordinatni sistem.

Didaktičke preporuke:

Pri obradi ove nastavne teme nastavnik/ca treba da se osloni na ranije stečena znanja učenika/ca iz ove oblasti i poveže ih sa novim sadržajima. Kartu treba koristiti u svim fazama nastavnih procesa i na svim tipovima časova.

Prilikom obrade ove teme nastavnik/ca treba da planira terenski rad.

Tema: Građa Zemlje i geološki razvoj Zemljine kore

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca treba da: <ul style="list-style-type: none"> - razumije unutrašnju građu Zemlje. - zna istorijsko-geološki razvoj Zemljine kore. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na crtežima i slikama objašnjavaju građu Zemlje, - koristeći odgovarajuću literaturu analiziraju metode upoznavanja Zemljine unutrašnjosti, - na istorijsko-geološkoj karti objašnjavaju geološke sfere i epohe u zemljinom razvoju, - izrađuju geološku hronološku tabelu. 	Zemljine sfere; kontinentalna i okeanska kora; fosili; ere; periode; epohe.	Biologija: postanak života na Zemlji.

Didaktičke preporuke:

Sadržaj ove nastavne teme obuhvata unutrašnju građu Zemlje. Posebnu pažnju nastavnik/ca treba obratiti geološkom razvoju Zemljine kore. Složeno gradivo ove nastavne teme treba objašnjavati korišćenjem odgovarajućih primjera sa Balkanskog poluostrva i teritorije naše zemlje.

Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti ilustrativnim materijalom.

Tema: Litosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca treba da: <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje magmatske sedimentne i metamorfne stijene, - zna najvažnije minerale i njihov značaj, - razumije orogene pokrete i postanak reljefa, - razumije pojavu vulkana i razliku tipove vulkana i vulkanske zone, - razumije pojavu zemljotresa i razlikuje trusna područja na Zemlji i kod nas, - razlikuje oblike reljefa nastale dejstvom egzogenih sila. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - u geološkim zbirka posmatraju i prepoznaju karakteristične stijene, - na fotografijama i geološkim zbirka posmatraju i prepoznaju najvažnije minerale, - navode primjere različitih agenasa na formiranje reljefa, - na osnovu filma diskutuju o posljedicama vulkanske aktivnosti, - posmatraju film o zemljotresima (Crnogorsko primorje...) i samostalno zaključuju o posljedicama i mjerama zaštite, - posmatraju, istražuju, fotografišu i rade odjeljenjske zbirke. 	Rasijedanje; nabiranje; orogeneza; vulkan; zemljotres; erozivni oblici; akumulativni oblici.	Geografija: osnovna škola. Hemija: minerali, sadržaj elemenata u zemljinoj kori, rasprostranjenost metala u zemljinoj kori. Biologija: ekosistem.

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/ca treba da postanak reljefa objašnjava preko tektonike ploča i različitih pokreta u Zemljinoj kori.

Nastavnik/ca treba da posebno naglasi značaj ove problematike radi razumijevanja karakteristika drugih geografskih komponenti, razumijevanja uzročno-posljedičnih odnosa, pojava i procesa u geografskom omotaču.

Nastavnicima/cama se preporučuje da u okviru ove i ostalih tematskih cjelina obrade i odgovarajuće sadržaje iz lokalne sredine, vodeći računa o usklađenosti sadržaja. Na taj način učenici/ce mogu praviti poređenja određenih nastavnih sadržaja sa njima poznatim i bliskim iz neposrednog okruženja.

U tom smislu nastavnik/ca treba da planira terenski rad sa ciljem razgledanja istraživanja oblika reljefa u svom kraju i okolini. Nastavnik/ca treba da omogući učenicima/cama posjetu specijalizovanim institucijama (geološkim seizmološkim ...).

Tema: Pedosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca treba da: <ul style="list-style-type: none"> - upozna postanak, tipove i raspored zemljišta, - analizira zemljište "fabriku hrane", zaštitu i degradaciju. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu odabrane literature, ilustracija obrazlažu postanak tla, klasifikuju pojedine vrste, - na pedološkim kartama uočavaju i pokazuju raspored zemljišta, - na terenu ostvaruju uvid u procese proizvodnje i zaštite, poljoprivrednih proizvoda, - posmatraju film o eroziji zemljišta i kartu Crne Gore o eroziji i diskutuju o oblicima i stepenu erozije u Crnoj Gori. 	Tipovi tla; erozija tla.	Biologija: ekosistemi (suvozemni). Hemija: zemnoalkalni metali.

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne osobine tla, kao i pojedine pojave koje su od naročitog značaja za biološku i ekonomsku egzistenciju čovjeka.

Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti očiglednim nastavnim sredstvima.

Nastavnik/ca treba da planira posjetu najbližem poljoprivrednom dobru.

Tema: Atmosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna sastav i strukturu atmosfere, - procjenjuje uticaj geografskih faktora na klimu, - analizira klimatske elemente i tipove klime na Zemlji, - zna mjerne instrumente i grafičko predstavljanje vremenskih (meteoroloških) parametara, - analizira uticaj čovjeka na klimu i mjere zaštite, - razvija kritički odnos prema tehnološkom razvoju i razumije potrebu zaštite i unapređenja životne sredine. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći prethodna znanja i vlastita iskustva, objašnjavaju strukturu atmosfere i pojedine sfere i lociraju ih, - na konkretnim primjerima objašnjavaju uticaj geografskih faktora na klimu, - identifikuju klimatske tipove, međusobno ih upoređuju i procjenjuju njihov uticaj na život, - posmatraju u meteorološkoj stanici mjerne instrumente, rade grafičko predstavljanje vremenskih parametara, - posmatraju film i diskutuju o problemu zagađenja vazduha, mjerama njegove zaštite i ličnom doprinosu. 	<p>Sfere; klimatski faktori; klimatski elementi; klimatski tipovi; mikroklima; smog; kisele kiše; ozonski omotač.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Hemija: sastav vazduha.</p> <p>Biologija: glavni ekološki problemi i njihovo rješavanje.</p> <p>Fizika: mjerenja.</p>

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/ca treba da povezuje gradivo sa postojećim školskim znanjima i iskustvima učenika/ca, otvara mogućnost da učenik/ca slobodno postavlja pitanja, istražuje.

Nastavnik/ca treba posebno da naglasi međusobnu zavisnost i uslovljenost spoljašnjih sfera. Potrebno je da naglasi kako je čovjek svojim radom i aktivnostima uticao na promjene u atmosferi (u okviru ostalih sfera) i ukaže na potrebu preduzimanja mjera radi njene zaštite.

Nastavnik/ca treba da omogući učenicima/cama posjetu meteorološkoj stanici.

Teme: Hidrosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira raspored i vrste voda na Zemlji, - razumije hemijska i fizička svojstva morske vode, - zna horizontalnu razuzdenost obala, reljef dna svjetskog mora, - razlikuje vode na kopnu i razumije njihove osnovne hidrološke karakteristike, - poznaje vrste i rasprostiranje leda i lednika i procjenjuje njihov značaj, - vrednuje značaj voda, - razvija kritički odnos prema tehnološkom razvoju i razumije potrebu očuvanja i zaštite voda. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći karte, ilustracije karakterišu vode na Zemlji, - koristeći prethodna znanja, odgovarajuću literaturu, karte, film i vlastita iskustva diskutuju o osobinama i kretanjima morske vode, pokazuju na karti oblike razuzdenosti i reljef dna svjetskog mora, - uz pomoć hidroloških karata analiziraju raspored voda i na konkretnim primjerima zaključuju o njihovom značaju, - gledaju film o karakterističnim vodama na kopnu i razgovaraju na datu temu, na osnovu filma, ilustracija, objašnjavaju tipove lednika i daju mišljenje o mogućnosti iskorišćavanja, - na osnovu odgovarajuće literature, filma, vlastitih zapažanja objašnjavaju značaj voda i predlažu mjere zaštite. 	<p>Hidrosfera; svjetsko more; fizička svojstva; hemijska svojstva; kopnene vode; "Rudnik svijeta".</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Hemija: fizičke i hemijske osobine vode.</p> <p>Biologija: ekosistem voda.</p>

Didaktičke preporuke:

S obzirom da su sadržaji ove nastavne teme u geografskoj literature dobro obrađeni, nastavnicima/cama se preporučuje da izbjegavaju suviše faktografisanje i deskripciju.

Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti filmskim, tekstulanim i ilustrativnim materijalom.

Nastavnik/ca treba da upućuje i podstiče učenike/ce da iz literature, sa Interneta, medija, audio i video zapisa sistematski prikupljaju informacije o ovoj temi.

Nastavnik/ca treba posebno da naglasi problem zagađenosti voda i sve veći problem nestašice čiste (pitke) vode, ukaže na potrebu preduzimanja mjera u cilju zaštite i unapređenja voda.

Nastavnik/ca treba da planira terenski rad, posjetu i istraživanje vodnih objekata svog kraja i okoline.

Tema: Biosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije geografsku zonalnost prostiranja flore i faune (horizontalnu i vertikalnu), - upoređuje floru i faunu pojedinih toplotnih pojaseva na Zemlji kao i u svom kraju, - zna reliktnu i endemičnu vrstu, - prepoznaje vodenu vegetaciju, gajene kulture i šumske zajednice, - procjenjuje uticaj društvenih činilaca na rasprostiranje biljnog i životinjskog svijeta. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu fotografije, filma, geografske karte objašnjavaju rasprostiranje biljnog i životinjskog svijeta klasifikuju biljne i životinjske zajednice, - rade panoje, zidne novine reliktnih i endemičnih vrsta, - na osnovu vlastitih zapažanja, filma, odabrane literature i slikovnog materijala daju mišljenja o uticaju ljudi na rasprostiranje biljnog i životinjskog svijeta, predlažu mjere zaštite, - na slikovnom materijalu posmatraju i definišu razlike između vodene vegetacije, gajenih kultura i šumskih zajednica, - na osnovu filma, ilustracija upoređuju biljni i životinjski svijet toplotnih pojaseva, pronalaze sličnosti i razlike. 	<p>Geografska zonalnost; areal; biotop; reliktnu vrstu; endemičnu vrstu.</p>	<p>Biologija: biljno carstvo, životinjsko carstvo.</p>

Didaktičke preporuke:

Ovu nastavnu temu nastavnik/ca treba da obogati vizuelnim materijalom.

Nastavnik/ca treba da planira posjetu nacionalnom parku, po mogućnosti botaničkoj bašti, prirodnjačkim muzejima, zoološkom vrtu...

Nastavnik/ca treba posebno da ukaže na posljedice uništavanja, krčenja, propadanja šuma, šumske požare, kao i na ugroženost pojedinih biljnih i životinjskih vrsta od strane čovjeka, ukaže na potrebu preduzimanja mjera u cilju njihove zaštite.

Tema: Prirodna sredina i čovjek

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uoči međuzavisnost prirode i čovjeka, - vrednuje prirodne resurse njihove rezerve, obnavljanje, korišćenje i zaštitu sa osvrtom na svoj kraj, - zna značaj geodiverziteta i biodiverziteta i njihovu zaštitu, - upozna pojam održivog razvoja i razumije njegovu potrebu. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rade seminarSKI rad na temu međuzavisnost prirode i čovjeka, - na osnovu odabrane literature, filma, slikovnog materijala, tematskih karata daju mišljenje o razmještanju prirodnih resursa, njihovim rezervama, obnavljanju, iskorišćavanju i značaju, - diskutuju o resursima iz svog kraja, načinu korišćenja i zaštite, - koristeći odgovarajući film, literaturu, ... analiziraju značaj geodiverziteta i biodiverziteta, zaključuju o mjerama zaštite, - diskutuju o održivom razvoju, razvoju koji zadovoljava potrebe sadašnjih generacija ne ugrožavajući sposobnost budućih generacija da ostvare to isto. 	<p>Prirodni resursi; geodiverzitet; biodiverzitet.</p>	<p>Biologija: osnovni pojmovi iz ekologije.</p>

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/ca treba posebno da naglasi međuzavisnost prirode i čovjeka. Potrebno je da istakne značaj prirodnih resursa čije su rezerve ograničene i neobnovljive. Nastavnik/ca treba da ukaže na preventivnu zaštitu kako bi se prirodni resursi racionalno koristili u cilju očuvanja životne sredine i održivog razvoja.

Nastavnik/ca treba da podstiče učenike/ce na argumentovano diskutovanje i sučeljavanje stavova pri pojavi određenih problema.

II razred – obavezni sadržaji**Tema:** Državna zajednica Srbija i Crna Gora, položaj, veličina, granice i državno uređenje

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna državno uređenje i osnovne zajedničke funkcije, - analizira položaj, granice, veličinu SCG, - razumije saradnju SCG sa drugim državama i međunarodnim organizacijama. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći odgovarajući materijal razgovaraju o nastanku državne zajednice, zajedničkim funkcijama, - koristeći istorijsko - geografski atlas i CD izvode zaključke o geografskom položaju i upoređuju ga sa susjednim i evropskim zemljama, - objašnjavaju na osnovu fizičko-geografske karte teritorijalnu strukturu kopnenih i vodenih granica, - na osnovu odabrane literature i vlastitih zapažanja diskutuju o odnosima sa drugim državama i daju mišljenje o značaju međunarodne saradnje. 	<p>Ustav; državni simboli; zajedničke institucije; međunarodna saradnja.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Istorija: proces dezintegracije jugoslovenske zajednice i nastanak novih država.</p>

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne političko-geografske sadržaje: veličinu, granice, oblik teritorije, geografski i geopolitički položaj.

Nastavnik/ca treba da osposobljava učenike/ce da razumiju i tumače složene političko-geografske promjene granica i pograničnih područja naše zemlje.

Nastavnik/ca treba da koristi geografsku kartu u svim fazama nastavnog procesa i na svim tipovima časova.

Tema: Crna Gora, položaj, veličina, granice i državno uređenje

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira položaj, veličinu i granice Crne Gore, - zna državno uređenje Crne Gore, - analizira formiranje teritorije kroz prošlost. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći karte određuju pojedine osobine geografskog položaja, - uz korišćenje geografske karte istražuju državne granice, upoređuju ih i pronalaze sličnosti i razlike, - koristeći CD upoređuju veličinu teritorije sa susjedima i drugim evropskim zemljama i izvode zaključke, - čitaju tekst iz Ustava o državnom uređenju i komentarišu ga, - na osnovu odabrane literature, prethodnog znanja, istorijsko-geografskog atlasa rade seminarski rad na temu: Formiranja crnogorske teritorije kroz prošlost. 	<p>Ustav; geografski položaj; istorijski razvoj.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Istorija: formiranje teritorije kroz prošlost, karakteristike društveno-ekonomskog položaja Crne Gore, proces dezintegracije jugoslovenske zajednice i nastanak novih država.</p>

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne političko-geografske elemente, veličinu granice, oblik teritorije, geografski, geopolitički položaj, državno uređenje.

Sadržaji o formiranju teritorije kroz prošlost se mogu organizovati grupno uz konkretne zadatke. Nastavnik/ca treba da upućuje učenike/ce na korišćenje različitih izvora znanja, pomaže učenicima/cama u vezi sa prikupljanjem materijala, sređivanjem podataka, pripremom efektne prezentacije i izvještaja o rezultatima rada.

Nastavnik/ca treba da omogući učenicima/cama slobodu mišljenja, prosuđivanja, vrednovanja, postavljanja pitanja.

Tema: Prirodne odlike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna geološki sastav terena Crne Gore, - može objasniti uticaj unutrašnjih sila na formiranje i mijenjanje reljefa, - razlikuje osnovne tipove i oblike reljefa i reljefne oblasti, - zna osnovne prirodne karakteristike planinske oblasti, - zna Jadransku oblast, - analizira središnu udolinu sa Nikšićkim i Cetinjskim poljem, - vrednuje faktore koji utiču na klimu, - razlikuje klimatske tipove i vrednuje njihov uticaj na život i mogućnost privređivanja, - analizira kartu klimatskih elemenata, - analizira faktore koji utiču na bogatstvo voda, - analizira značaj kopnenih voda i Jadranskog mora, - analizira tipove tla i procjenjuje njihov uticaj na proizvodnju, - razlikuje zakonom zaštićene lokalitete, - razumije pojam ekološka država, - identifikuje probleme u vezi sa zaštitom životne sredine, probleme zagađenja voda, vazduha, zemljišta i mjere njihove zaštite. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju geološku kartu Crne Gore, na osnovu ilustracija, filma navode konkretne primjere za formiranje reljefa Crne Gore, - analiziraju na kartama prostiranje planinskog sistema, - posmatraju film o reljefnim oblicima i izvode zaključke o njihovim specifičnostima i uslovima za život, - izrađuju reljefnu kartu Crne Gore, - rade seminarski rad na temu: Jadranska oblast, središnje udoline Nikšićkog i Cetinjskog polja, - povezuju prethodna znanja i iskustva, analiziraju faktore koji utiču na klimu Crne Gore, - na osnovu vlastitih iskustava povezuju uticaj klime na privređivanje, - uz pomoć karte, dijagrama upoređuju klimatske elemente, - objašnjavaju uticaj reljefa, klime i tla na bogatstvo voda, - na konkretnom primjeru obrazlažu načine privrednog iskorišćavanja kopnenih voda i Jadranskog mora, - rade seminarski rad o vodama svog kraja, - na osnovu fotografija, pedološke karte izvode zaključke o mogućnostima i stepenu iskorišćavanja tla, koristeći elaborate, prostorne planove i literaturu, - rade seminarske radove na temu nacionalnih parkova, - čitaju i analiziraju deklaraciju o proglašenju Crne Gore za ekološku državu, - izrađuju panoje, turističke karte, zidne novine na temu Crna Gora - ekološka država, - čitaju zakon o zaštićenim objektima - lokalitetima i kategoriju zakonom zaštićene objekte – lokalitete. 	<p>Geološki sastav; reljefne oblasti; klima; vode; zemljišta; nacionalni parkovi; ekološka država.</p>	<p>Biologija: odnos među organizmima; ekosistemi; glavni ekološki problemi i njihovo rješavanje; ekološka karta Crne Gore – ugrožene vrste.</p> <p>Geografija: osnovna škola.</p>

Didaktičke preporuke:

Akcentat treba da bude na obradi onih sadržaja sa kojim se učenici/ce prvi put sreću. Nastavnik/ca treba da zainteresuje učenike/ce za terenska istraživanja lokalne sredine, što je veoma značajno za primjenu stečenih znanja i vještina. U tom cilju nastavnik/ca treba da omogući učenicima/cama posjetu karakterističnom obliku reljefa svog kraja, planira posjetu meteorološkoj stanici, nacionalnom parku, karakterističnim hidrografskim objektima ...

Sadržaj nastavne teme treba obogatiti ilustrativnim filmskim materijalom, video zapisima. Nastavnik/ca treba da uputi učenike/ce na korišćenje različitih izvora saznanja, literature, Interneta i sl.

Nastavnik/ca treba da podstiče učenike/ce na detaljnija, zahtjevnija i trajnija posmatranja, da povezuju i koriste prethodna znanja i iskustva sa novim sadržajima, podstiče ih na slobodno razmišljanje i postavljanje pitanja.

Tema: Društveno-ekonomske odlike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira demografske odlike, - odredi i obrazloži vrste, funkcije i tipove naselja, - upozna karakteristike urbanih cjelina, - zna najvažnije obrazovne, naučne i kulturne institucije, - zna najvažnije kulturno-istorijske spomenike, - analizira privredne potencijale (poljoprivredne, energetske, rudne, turističke ...), - uočava mogućnost proizvodnje zdrave hrane i robne marke, - razlikuje vrste, raspored i položaj industrijskih objekata, - vrednuje turističke motive i procjenjuje mogućnost turističkog razvoja, - zna vrste saobraćaja, pravce i veze sa susjedima. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći odgovarajuće dijagrame, grafikone, statističke podatke analiziraju elemente i strukturu stanovništva, - na osnovu filma, fotografija zaključuju o funkcijama i tipovima naselja, - rade tabele i klasifikuju određene tipove institucija, - sakupljaju, odabiraju različiti materijal (tekstovni i slikovni) izrađuju zidne novine foto albume na temu: Kulturno-istorijski spomenici Crne Gore, - posmatraju film o privrednim potencijalima Crne Gore, - diskutuju o mogućnostima privređivanja i predlažu odgovarajuća rješenja, - na konkretnom primjeru daju mišljenje o proizvodnji zdrave hrane, - izrađuju turističke karte, turističke vodiče, izrađuju turističku prezentaciju Crne Gore, - na konkretnim primjerima daju mišljenje o prednostima i nedostacima saobraćajne mreže. 	<p>Struktura stanovništva; migracije; selo; grad; urbanizacija; kulturno-istorijski spomenici; prirodni resursi; zdrava hrana; robna marka; privredne djelatnosti.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Građansko vaspitanje: demokratija, civilno društvo, građanin, demokratija kao procedura, način mišljenja i življenja.</p> <p>Istorija: nastanak gradova.</p> <p>Biologija: populacija.</p> <p>Psihologija: tipovi karaktera.</p> <p>Likovna kultura: istorijski razvoj slikarstva, muzička kultura (sličnosti i razlike muzičkih sadržaja u različitim geografskim područjima).</p>

Didaktičke preporuke:

Ovo nastavno gradivo treba povezati sa sličnim sadržajima drugih nastavnih predmeta u cilju sagledavanja populacionih problema, kao i izgrađivanja svijesti o neophodnom zajedničkom životu različitih naroda.

U obradi sadržaja o naseljima nastavnik/ca treba da ukaže na različite funkcije, tipove i razvoj pojedinih naselja u Crnoj Gori.

Pri obradi privrede Crne Gore nastavnik/ca treba da insistira da učenici/ce steknu znanja o razvoju privrede u cjelini i pojedinih privrednih djelatnosti kao i prirodnoj osnovi razvoja. S obzirom na složenost ove problematike težište treba da bude na najvažnijoj karakteristici razvoja, teritorijalnom razmještanju, neravnomjernosti razvoja. Nastavnik/ca treba da izbjegava suvoparno nabranje.

Nastavnik/ca treba da planira posjetu zavičajnom muzeju, arhivima, kulturno-istorijskim spomenicima, planira posjetu privrednim objektima u kojima će učenik/ca posmatrati proces proizvodnje.

Tema: Srbija, položaj, veličina, granice i državno uređenje

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca treba da: <ul style="list-style-type: none"> - analizira položaj, veličinu, granice Srbije, - zna državno uređenje. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - koristeći karte određuju pojedine osobine geografskog položaja, - koristeći geografske karte istražuju državne granice, upoređuju i pronalaze sličnosti i razlike, - koristeći CD upoređuju veličinu teritorije sa susjedima i drugim evropskim zemljama, izvode zaključke, - čitaju tekst iz Ustava o državnom uređenju i komentarišu ga. 	Ustav; geografski položaj; istorijski razvoj.	Geografija: IX razred osnovne škole. Istorija: proces dezintegracije jugoslovenske zajednice i nastanak novih država.

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/ca treba da podstiče učenike/ce na povezivanje prethodnih i novostečenih znanja i da im ukazuje na važnost korišćenja geografske karte, statističkih podataka, dijagrama u obradi date teme.

Tema: Prirodne karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca treba da: <ul style="list-style-type: none"> - zna osnovne prirodne karakteristike Srbije, - razlikuje prirodno-geografske oblasti i međusobno ih upoređuje, - uočava međuzavisnost prirode i čovjeka, - analizira uslove za život, - procjenjuje o posljedicama poremećaja ravnoteže u prirodi. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - pomoću karte, fotografija, filma objašnjavaju osnovne prirodne karakteristike, - rade seminarske radove na datu temu, - na konkretnom primjeru kritički prosuđuju o međuzavisnosti prirode i čovjeka, - posmatraju film, proučavaju odabrani slikovni materijal i na osnovu vlastitih iskustava izvode zaključke o mogućnostima privređivanja, - razgovaraju o posljedicama narušavanja ekološke ravnoteže, predlažu moguća rješenja. 	Panonska oblast; planinska oblast.	Geografija: osnovna škola. Biologija: glavni ekološki problemi i njihovo rješavanje. Likovna kultura: istorijski razvoj slikarstva. Muzička kultura: sličnosti i razlike muzičkih sadržaja u različitim geografskim područjima.

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/ca upućuje učenike/ce na povezivanje prethodnih znanja i iskustava sa novostečenim znanjem.

Nastavnik/ca treba da upućuje učenika/cu na različite izvore informacija, da pomaže učenicima/cama u prikupljanju i odabiranju materijala kao i prezentaciji seminarskih radova, treba da podstiče učenike/ce na razmišljanje, kao i na to da samostalnim postavljanjem pitanja, na konkretnim primjerima, pronalaze sličnosti i razlike.

Sadržaj nastavne teme treba obogatiti filmskim, tekstulanim i ilustrativnim materijalom.

Tema: Društveno-ekonomske karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira elemente i strukturu stanovništva, - razlikuje vrste i tipove naselja i zaštićene lokalitete, - vrednuje prirodne resurse i mogućnosti privređivanja, - analizira privredne djelatnosti značajne za Srbiju. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uz korišćenje odgovarajućih statističkih podataka, grafikona dijagrama, analiziraju elemente i strukturu stanovništva, - posmatraju film o naseljima i zaštićenim lokalitetima i komentarišu ga, - rade projekatske radove na datu temu, - uz pomoć tematske karte, filma donose sud o prirodnim resursima i daju mišljenje o mogućnostima privređivanja, - posmatraju film o proizvodnji u pojedinim djelatnostima i na osnovu vlastitih iskustava obrazlažu privredne djelatnosti. 	<p>Elementi stanovništva; struktura stanovništva; tipovi i funkcije naselja; prirodni resursi; privredne djelatnosti.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Istorija: nastanak gradova.</p>

Didaktičke preporuke:

Ovo nastavno gradivo treba povezati sa sličnim sadržajima drugih nastavnih predmeta u cilju sagledavanja populacionih problema, kao i izgrađivanja svijesti o neophodnosti zajedničkog života različitih naroda.

U obradi sadržaja o naseljima nastavnik/ca treba da ukaže na različite funkcije i tipove naselja.

Pri obradi privrednih sadržaja nastavnik/ca treba da insistira da učenici/ce steknu znanja o razvoju privrede u cjelini, pojedinim privrednim djelatnostima kao i o prirodnoj osnovi razvoja. Težište treba staviti na najvažnije karakteristike razvoja, teritorijalni razmještaj i neravnomjernost razvoja, kako bi izbjegli suvoparno nabranje obilja brojčanih podataka.

Tema: Osnove geografije Svijeta, prirodne, društveno-ekonomske karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - određuje prirodno-geografske karakteristike Evrope, - analizira društveno-ekonomske karakteristike Evrope, - vrednuje Evropsku uniju i integracijske procese, - analizira prirodna i društvena obilježja Azije, - vrednuje ekonomske karakteristike Azije, - analizira prirodna i društvena obilježja Afrike, - vrednuje ekonomske karakteristike Afrike, - analizira prirodna i društvena obilježja Amerike, - vrednuje ekonomski značaj SAD-a i ulogu u Svijetu, - analizira prirodna i društveno-ekonomska obilježja Australije i Okeanije, - analizira geografske specifičnosti polarnih oblasti, - analizira svjetsku privredu, - zna probleme savremenog Svijeta. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povezuju prethodna znanja i vlastita iskustva i analiziraju prirodne karakteristike i upoređuju ih sa drugim kontinentima, - rade seminarske radove na temu stanovništva, naselja i privrede, - na konkretnom primjeru procjenjuju o značaju Evropske unije i navode primjere integracija, - rade projekatski rad na temu savremenih događaja Evrope, - rade seminarski rad na temu Azija, kontinent kontrasta, - na osnovu filma, statističkih podataka, grafikona teksta analiziraju privredni razvoj pojedinih regija Azije, - rade seminarski rad na datu temu, - na konkretnim primjerima objašnjavaju uzroke i posljedice zaostalosti afričkog kontinenta, - rade seminarski rad na datu temu, - na osnovu vlastitih znanja, filmova, literature diskutuju na temu Amerika i njena uloga u Svijetu, - na osnovu filma literature, odgovarajućeg teksta, odabranog slikovnog materijala upoređuju prirodne i društvene karakteristike Australije i Okeanije sa ostalim dijelovima Svijeta, na osnovu filma, odabranog slikovnog i tekstulanog materijala zaključuju o uslovima života i daju mišljenja o mogućnostima iskorišćavanja, - rade seminarske radove na temu: globalizacija svjetske privrede i njene posljedice; integracije u Svijetu; svjetski tokovi robe, kapitala, informacija; globalizacija hrane i uloga FAO, - izrađujući zidne novine, panoje ukazuju na probleme savremenog svijeta. 	<p>Prirodne karakteristike; društvene karakteristike; ekonomske karakteristike.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Gradansko vaspitanje: kulturne, vjerske, etničke, generacijske razlike i njihovo prožimanje, demokratija kao procedura, način mišljenja i življenja.</p> <p>Istorija: značaj evropskih intergracija, faktori koji su SAD-u omogućili dominaciju u međunarodnim odnosima.</p>

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/ca treba da aktivira učenike/ce mobilisanjem prethodnih znanja i iskustava, povezivanjem sa novostečenim znanjima. Upućuje ih na samostalno pronalaženje relevantnih informacija i korišćenje različitih izvora, kao i na slobodno razmišljanje, postavljanje pitanja.

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne prirodno-geografske karakteristike. Prilikom obrade sadržaja o stanovništvu i naseljima nastavnik/ca treba da ukaže na najvažnije demografske probleme savremenog Svijeta, mjerama koje se preduzimaju sa ciljem prevazilaženja postojećih razlika u pojedinim dijelovima Svijeta. U obradi date teme neizbježna je upotreba odgovarajućih statističkih podataka. Nastavnicima/cama se preporučuje da od učenika/ca ne zahtijevaju pamćenje bročanih podataka već da ih upućuju kako da ih koriste.

U geografiji naselja nastavnik/ca treba da naglasi uticaj faktora prirodne sredine na pojavu, rasprostranjenost i izgled naselja, značaj funkcionalne podjele naselja, urbanizaciju kao svjetski proces i njene posljedice.

U sadržajima ekonomske geografije nastavnik/ca treba da ukaže na važne karakteristike globalizacijskih procesa svjetske privrede i njene posljedice, neravnomjernost u razvoju proizvodnih snaga i nove naučno-tehnološke revolucije. Nastavnik/ca treba da ukaže na problem ostvarivanja integracijskih privrednih procesa u Svijetu, multinacionalne i transnacionalne kompanije, industrijske zone, značaj globalizacije hrane kao i ulogu FAO-a.

Nastavnik/ca posebno treba da ukaže na globalni problem uništavanja prirode. Ekološka nota u sadržajima treba da je što češće prisutna.

Prilikom obrade pojedinih nastavnih tema nastavniku/ci se preporučuje puštanje karakteristične muzike sa određenih prostora – država.

5. DIDAKTIČKE PREPORUKE

Nastava geografije omogućava kombinaciju tradicionalnih savremenih načina podučavanja sa akcentom na aktivnom učešću učenika/ca u procesu učenja. Aktivnosti učenika/ca, predložene u tabelama su samo smjernica i predstavljaju jedan od mogućih načina kojima se mogu dostići ciljevi učenja. Nastavnik/ca ima autonomiju u planiranju nastave, određivanju broja i tipova časova, izboru nastavnih metoda, oblika rada, sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu.

Primjena raznovrsnih metoda i oblika rada učiniće nastavu geografije zanimljivijom i intelektualno podsticajnijom. Učenje mora imati smisla za učenika/cu. Zato, umjesto insistiranja na zapamćivanju činjenica, kod učenika/ca treba razvijati sposobnosti za samostalno korišćenje različitog vizuelnog i statističkog materijala. Dakle, učenike/ce treba motivisati da koriste različite izvore znanja, da povezuju sopstvena iskustva i školsko znanje, da samostalno istražuju i uče.

Da bi nastava geografije bila savremenija i lakša, a da se pri tome zadrži visok nivo postignuća, umjesto faktografije, akcent treba staviti na učenje smislenih, međusobno povezanih sadržaja, korisnih za dalje obrazovanje i svakodnevni život.

Da bi se ostvario kvalitet i trajnost stečenih znanja neophodno je ostvariti korelaciju među različitim nastavnim predmetima. Sama priroda geografije, kao nauke koja predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka, a samim tim podrazumijeva i korišćenje dostignuća drugih nauka, predstavlja idealan model za usvajanje sistema pojmova, što je jedan od osnovnih ciljeva učenja uopšte.

Ne postoji samo jedan model dobrog časa, ali postoje zahtjevi koje treba uvažavati da bi čas bio dobar. Prilikom planiranja časa, nastavnik/ca treba da ima na umu cilj (šta treba postići časom), koji je najbolji način za to i kojim sredstvima raspolaže. Učenici/ce treba u najvećoj mjeri da učestvuju u svakoj fazi nastave, treba im dati mogućnost da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima, da rade u grupama i istražuju.

Za nastavu geografije postoji obilje audio i vizuelnog materijala (počev od karata, globusa, slajdova, pa do raznovrsnog materijala na internetu i CD-ROM-u. Uloga nastavnika/ce je da učenike/ce usmjerava da ovaj materijal smisljeno koriste.

Učenici/ce će dostići više nivoe znanja, ukoliko im se pruži prilika da stečeno znanje primjenjuju u svakodnevnom životu ili da vrednuju značaj određenih pojava i procesa. Jedna od mogućih aktivnosti za podsticanje razvoja kritičkog mišljenja je argumentovana diskusija. U programu geografije ima dosta pogodnih tema, o kojima učenici/ce mogu diskutovati na času.

Terenski rad, posjete različitim specijalizovanim institucijama, izleti i ekskurzije, posebno su značajni za usvajanje geografskog znanja. To su prilike koje omogućavaju učenicima/cama da povežu teorijska znanja sa praktičnim. Svake školske godine treba planirati najmanje jednu cjelodnevnu tematsku ekskurziju i najmanje dvije kraće terenske vježbe.

Geografski sadržaji su pogodni i za realizovane projektne nastave. U toku školske godine učenici/ce mogu uraditi najmanje jedan projektni rad sa temom po sopstvenom izboru. Kroz projektne nastavu, pored usvajanja određenih znanja, učenici/ce će vježbati metode i tehnike istraživačkog rada.

6. KORELACIJA MEĐU PREDMETIMA

Korelacije među predmetima su date u tabelama.

7. STANDARDI ZNANJA (ISPITNI KATALOG)

I RAZRED

Tema: uvod u fizičku geografiju

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju predmet proučavanja, podjelu i značaj fizičke geografije,
- znaju njeno mjesto u sistemu nauka.

Tema: planeta Zemlja u Kosmosu

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju položaj Zemlje u Sunčevom sistemu i Kosmosu,
- znaju objasniti pojmove: svjetlosna godina, galaksija, gravitacija, mliječni put,
- znaju teorije o postanku Zemlje,
- uočavaju i razumiju osnovne pojave i procese na Zemlji uslovljene njenim kretanjem (oblikom i nagnutošću ose),
- poznaju kalendarsko računanje vremena,
- znaju objasniti Mjesec kao zemljin satelit, mjesečeve faze, istraživanje,
- znaju razlikovati prirodne i vještačke satelite,
- znaju objasniti pojavu pomračenja nebeskih tijela.

Tema: kartografija

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju metode prikazivanja zemljine površine,
- znaju pojam, svojstva, elemente geografske karte,
- znaju način predstavljanja geografskih sadržaja na karti,

- razlikuju geografske karte po sadržaju i razmjeru,
- razumiju primjenu avionskih i satelitskih snimaka u kartografiji,
- umiju da se izraze slikom, tabelom, grafikom,
- znaju da koriste geografsku kartu kao izvor znanja i informacija,
- znaju da se orijentišu na terenu uz pomoć karte i drugih načina.

Tema: građa Zemlje i geološki razvoj Zemljine kore

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju unutrašnju građu Zemlje,
- znaju geološki razvoj Zemljine kore.

Tema: litosfera

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju građu Zemljine kore,
- mogu razlikovati magmatske, sedimentne i metamorfne stijene,
- znaju najvažnije minerale i njihov značaj,
- znaju orogene pokrete,
- znaju objasniti pojavu vulkana i zemljotresa,
- znaju egzogene sile i oblike reljefa nastale radom egzogenih sila.

Tema: pedosfera

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju postanak i vrste zemljišta,
- znaju objasniti značaj zemljišta, degradaciju i zaštitu.

Tema: atmosfera

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju sastav i strukturu atmosfere,
- znaju uticaj geografskih faktora na klimu,
- znaju klimatske elemente,
- znaju objasniti pojave i procese u atmosferi,
- znaju klimatske tipove i njihove varijetete,

- znaju mjerne instrumente i grafičko predstavljanje vremenskih (meteoroloških) parametara,
- znaju uticaj čovjeka na klimu (kolebanje klimata, mikroklimu lokalne sredine, efekat staklene bašte, uništavanje ozonskog omotača),
- znaju posljedice tehnološkog razvoja, razvijaju kritički odnos,
- razumiju potrebu očuvanja, unapređenja i zaštite životne sredine i učestvuju u akcijama na lokalnom nivou.

Tema: hidrosfera

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju objasniti pojave i procese u hidrosferi,
- znaju fizička i hemijska svojstva morske vode,
- znaju pokazati na karti oblike horizontalne razuđenosti i reljef dna Svjetskog mora,
- znaju hidrološke karakteristike voda na kopnu,
- znaju značaj voda na Zemlji,
- znaju posljedice tehnološkog razvoja, razvijaju kritički odnos,
- razumiju potrebu očuvanja i zaštite voda i učestvuju u akcijama na lokalnom nivou.

Tema: biosfera

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju geografski raspored biljnih zajednica i životinjskog svijeta na Zemlji (horizontalnu i vertikalnu zonalnost),
- upoređuju floru i faunu pojedinih toplotnih pojaseva na Zemlji i u svom kraju,
- znaju reliktnu i endemičnu vrstu,
- prepoznaju vodenu vegetaciju, gajene kulture i šumske zajednice,
- procjenjuju uticaj čovjeka na prostiranje biljnog i životinjskog svijeta,
- shvataju potrebu očuvanja, unapređenja i zaštite biljnog i životinjskog svijeta.

Tema: prirodna sredina i čovjek

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- razumiju međusobnu uslovljenost čovjeka i prirode, uticaj prirodne sredine na ljudsko društvo na lokalnom, regionalnom i planetarnom nivou,
- vrednuju prirodne resurse, njihove rezerve, obnavljanje, korišćenje i zaštitu, na lokalnom, regionalnom i planetarnom nivou,
- znaju značaj geodiverziteta i biodiverziteta i mjere zaštite.

II RAZRED**Tema: državna zajednica Srbija i Crna Gora, položaj, veličina, granice i državno uređenje**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju državno uređenje i osnovne zajedničke funkcije Srbije i Crne Gore,
- znaju položaj, granice, veličinu Srbije i Crne Gore,
- razumiju saradnju Srbije i Crne Gore sa drugim državama i međunarodnim organizacijama.

Tema: Crna Gora, položaj, veličina, granice, državno uređenje

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju položaj, veličinu i granice Crne Gore,
- znaju državno uređenje,
- znaju formiranje teritorije kroz prošlost.

Tema: prirodne odlike

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju geološki sastav terena,
- znaju uticaj unutrašnjih sila na formiranje i mijenjanje reljefa,
- znaju osnovne tipove reljefa i reljefne oblasti,
- znaju osnovne prirodne karakteristike planinske oblasti,
- znaju osnovne prirodne karakteristike Jadranske oblasti,
- znaju osnovne prirodne karakteristike središnje udoline sa Nikšićkim i Cetinjskim poljem,
- znaju vrednovati faktore koji utiču na klimu,
- znaju klimatske tipove i mogu vrednovati njihov uticaj na život ljudi i privređivanje,
- znaju analizirati kartu klimatskih elemenata,
- znaju faktore koji utiču na bogatstvo voda,
- mogu analizirati značaj kopnenih voda i voda Jadranskog mora,
- znaju tipove tla i mogu procijeniti njihov uticaj na proizvodnju,
- znaju zakonom zaštićene lokalitete,
- znaju pojam ekološke države,
- znaju probleme u vezi sa zaštitom životne sredine (zagađenje voda, vazduha, zemljišta) i mjere njihove zaštite.

Tema: društveno-ekonomske odlike

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju analizirati osnovne demografske odlike (elemente, struktura stanovništva),
- znaju vrste, funkcije i tipove naselja,
- znaju karakteristike urbanih cjelina,
- znaju najvažnije kulturno-istorijske spomenike,
- znaju privredne potencijale (poljoprivredne, energetske, rudne, turističke ...),
- znaju mogućnosti za proizvodnju zdrave hrane i robne marke,
- znaju vrste, raspored i položaj industrijskih objekata,
- znaju turističke motive i mogu procijeniti mogućnost turističkog razvoja,
- znaju vrste saobraćaja, važnije pravce i veze sa susjedima.

Tema: Srbija, položaj, veličina, granice i državno uređenje

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju položaj, veličinu, granice, državno uređenje.

Tema: prirodne karakteristike

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju osnovne prirodne karakteristike Srbije,
- znaju prirodno-geografske oblasti i da ih međusobno upoređuju,
- mogu uočavati međuzavisnost prirode i čovjeka,
- znaju uslove za život u pojedinim oblastima,
- mogu procijeniti posljedice poremećaja ravnoteže u prirodi.

Tema: društveno-ekonomske karakteristike

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju osnovne demografske karakteristike (elementi, struktura stanovništva),
- znaju vrste, različite funkcije, tipove naselja i zaštićene lokalitete,
- znaju prirodne resurse i mogućnost privređivanja,
- znaju važnije privredne djelatnosti.

Tema: osnove geografije svijeta, prirodne, društveno-ekonomske karakteristike

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju osnovne prirodne i društveno-ekonomske karakteristike Evrope,
- mogu vrednovati značaj Evropske unije i integracijskih procesa u Evropi i Svijetu,
- znaju osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja Azije,
- znaju osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja Afrike,
- znaju osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja Sjeverne, Srednje i Južne Amerike,
- znaju ekonomski značaj SAD-a i ulogu u Svijetu,
- znaju osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja Australije i Okeanije,
- znaju geografske karakteristike polarnih oblasti,
- znaju karakteristike svjetske privrede,
- znaju probleme savremenog Svijeta i način za njihovo prevazilaženje.

8. NAČINI PROVJERE ZNANJA I STRUČNE OSPOSOBLJENOSTI

Veliki značaj školskog ocjenjivanja i obilje konverzi koje ga prate ukazuju na veliku odgovornost (pored ekspertskih institucija) onih koji u školi odlučuju o ocjenjivanju i sprovode ocjenjivanje. Ocjenjivanje nastavnika/ce kao osobu i kao stručnjaka dovodi u najneposredniji kontakt sa svakim učenikom/com. Zato je veoma važna uloga nastavnika/ce kao procjenjivača, evaluatora u nastavnom procesu, a ona, između ostalog, obuhvata:

- ocjenjivanje i sve vrste intervencija koje daju povratnu informaciju o uspješnosti procesa učenja;
- primjenu različitih oblika ocjenjivanja i provjeravanja znanja;
- sve vrste verbalnih i neverbalnih odobravanja ili neodobravanja učeničkog rada od strane nastavnika/ce;
- analiziranje individualnog postignuća učenika/ce u odnosu na njegove/njene sposobnosti, radne navike, motivaciju ...

Od načina nastavnikovog/cinog vrednovanja znanja zavisi hoće li znanje ostati na nivou reprodukcije ili će učenici/ce učiti sa razumijevanjem i nastojati da stečeno znanje primjenjuju.

Ukoliko nastavnik/ca dobro postavi tri osnovne pedagoške funkcije ocjenjivanja: informativnu, evaluativnu i instruktivnu, razviće se još dvije veoma važne psihološke funkcije: motivaciona i razvojna. Dakle, ocjenjivanje ne smije da se vezuje samo za utvrđivanje konačnih ocjena, nego se više koristi kao sredstvo praćenja toka nastavnog procesa. Ocjenjivanje treba bazirati na definisanim standardima znanja.

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja treba da se sprovodi usmeno i pismeno. S obzirom na to da oba oblika ocjenjivanja imaju određene prednosti i nedostatke, najbolja je njihova kombinacija. Kada je riječ o pismenoj provjeri, najbolje je koristiti testove znanja, koji obuhvataju sve niove zahtjevnosti. Uz to, prilikom praćenja i ocjenjivanja učeničkog rada, treba uzeti u obzir ocjene zadataka, vježbi, izlaganja seminarskih radova, zbirki, produkata aktivnosti na času ili terenskom radu ...

Prilikom provjere znanja, učenicima/cama treba omogućiti da koriste ona pomagala (različite vrste karata, grafičke prikaze itd.) pomoću kojih će pokazati svoje znanje. Samo uz krajnju promišljenost i sa aspekta funkcionalne vrijednosti, prilikom ocjenjivanja mogu se koristiti nijeme karte.

9. RESURSI ZA REALIZACIJU

Za kvalitetno i efikasno izvođenje nastave geografije neophodna je posebno specijalizovana geografska učionica. U učionici na raspolaganje moraju biti različiti udžbenici i materijalna sredstva, didaktička pomagala i audio-vizuelna sredstva. Radi upotrebe audio-vizuelnih sredstava učionica treba da ima mogućnost zamračivanja.

Osnovno pomoćno sredstvo u nastavi geografije su karte. Učionica mora imati kompletne zidnih karata, i to:

- karte Svijeta (fizičko-geografska, tematska);
- karte kontinenata, (fizičko-geografske, tematske);
- karte pojedinih regija Evrope;
- karte Srbije i Crne Gore (fizičko-geografska, tematske);
- karte pojedinih regija Srbije i Crne Gore;
- karte Crne Gore (fizičko-geografske, tematske);
- određene reljefne karte.

Zidne karte moraju imati dimenzije najmanje 100 x 120cm.

Pored karata učionice moraju biti opremljene i globusima.

Potrebna audio-vizuelna sredstva su:

- grafoskop,
- episkop,
- dijaprojektor,
- televizor sa optimalnom veličinom ekrana,
- video kamera,

- video rikorder,
- fotoaparata,
- kasetofon,
- kompjuter sa mogućnošću upotrebe disketa i sa priključkom na Internet.

Kabineti trebaju biti opremljeni i sa: različitim modelima, fotografijama, video kasetama, sa odgovarajućim filmovima, TV emisijama..., čart-tablom, projekcionim platnom, folijama, makazama, skalpelom, hamer papirom, papirom u boji, stalcima za karte, olovkama u boji ...

U učionici – kabinetu nastavnik/ca treba imati na raspolaganju odgovarajuću literaturu kao i udžbenike, odgovarajuće priručnike, radne sveske, zbirke zadataka, geografske atlase ..., kao i ormare za čuvanje nastavnih sredstava.

Za izvođenje terenskog rada i ekskurzija potrebna su odgovarajuća pomagala kao što su: termometri za vazduh, vodu i zemljište, barometar, metar-pantljičke, bidoni za vodu, lopata na rasklapanje, štoperice, lakmus papir, kompas, mjerac padavina, mjerac vjetra, topografske karte, kurvimetar, planove kraja gdje se terenski rad izvodi.

9.1. Okvirni spisak literature i drugih izvora

Preporučena literature za učenike/ce:

- T. Rakićević, D. Dukić: Geografija za I razred gimnazije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1995. godine
- M. Rajičić, V. Djurić: Geografija za II razred gimnazije, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1997. godine
- V. Djurić: Geografija za II razred gimnazije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997. godine
- D. Rodić: Geografija za III razred gimnazije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1998. godine
- Grupa autora: Geografski atlas za srednju školu
- Veliki atlas životinja TKPP Evro, Beograd, 1991.
- Enciklopedija znanja, Gdje, Mladinska knjiga, Ljubljana – Zagreb, 1990.
- Popularna literatura (Časopisi »Gea«, »Zemlja i ljudi«, »National geographic«)
- Ilustrovana enciklopedija, Vasiona, »Zmaj«, Novi Sad, 2001.

Preporučena literatura za nastavnike/ce:

- Asimov I., Život u Svemiru, Beograd, 1980.
- B. Radojičić: Geografija Crne Gore - prirodna osnova, "Unireks", Nikšić, 1996. godine
- S. Kasalica: Sjeverna Crna Gora, "Unireks", Nikšić, 1998. godine
- R. Bakić, S. Popović, B. Radojičić, M. Burić, S. Kasalica, Z. Ivanović, M. Vukotić: Geografija Crne Gore, "Univerzitetska riječ", Nikšić, 1991. godine

- M. Burić: Geografsko-istorijski atlas Crne Gore, Institut za geografiju, Nikšić, 2002.
- M. Burić: Životne sredine, veličine i jedinice mjere, Medjunarodni institut za ekologiju i zdravlje čovjeka, Podgorica, 1996.
- A. Ivkov: Metodički priručnik za nastavu geografije, "PMF" - Departman za geografiju, Novi Sad, 2000. godine
- V. Rudić: Metodika nastave geografija, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1978. godine
- M. Nedeljković: Leksikon naroda svijeta, Srpska književna zadruga, Beograd, 2001. godine
- Enciklopedijski geografski leksikon Jugoslavije, "Svjetlost", Sarajevo, 1990. godine
- P. Kartal, M. Radović: Geografski prostor Crne Gore - Geografija plus, "Unireks", Podgorica, 2002. godine
- Statistički godišnjaci
- Rakićević T., Opšta fizička geografija, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1978.
- Davidović R., Regionalna geografija, PMF – Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 1999.
- Davidović R., Regionalna geografija knj. 2, PMF – Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad 2000. godina
- Stefanović Momčilo, Afrika, sjaj i tama, BMG, Beograd, 1999.
- Vlahović Petar, Narodi i etničke zajednice Svijeta, Vuk Karadžić, Beograd, 1984.

Napomena:

Nastavnici/ce mogu dopuniti literaturu i preporučiti korišćenje drugih izvora u cilju aktuelizacije nastave, zbog novih dostignuća i znanja za potrebe zadovoljenja interesa lokalne zajednice, interesa učenika/ca i interesa socijalnih partnera.

Pojedini udžbenici biće preporučeni od strane Ministarstva prosvjete i nauke.

10. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA I STRUČNIH SARADNIKA

Nastavu geografije u gimnaziji mogu da izvode:

- profesor geografije,
- diplomirani geograf,
- profesor istorije i geografije.

Pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, potrebno je da nastavnik/ca radi na kontinuiranom usavršavanju u cilju sticanja didaktičkih, metodičkih i drugih znanja (simpozijumi, seminari i dr.).

Nov način rada podrazumijeva i niz kompetencija: potrebno je da nastavnik/ca bude dobar organizator (planiranje i izvođenje terenskog rada, vođenje istraživačkih radionica, planiranje tematskih i projekatskih radova itd.).

Predmetni program **GEOGRAFIJA** za opštu gimnaziju izradila je Komisija u sljedećem sastavu:

prof. dr **Mihailo Burić**, predsjednik

Nada Maras, član

Miomir Radović, član

Komnen Žugić, član

Slavica Vujović, član